

A társadalmi innováció lehetőségei a szociálisfarm-rendszer keretei között¹

Csák Csilla

1. Bevezetés

A migrációs folyamatok államhatárokon átnyúló hatásai mellett figyelmet kell fordítani az államhatárokon belül tapasztalható átrendeződésekre is. A belső migrációs folyamatok alapvetően a falvakból a városokba, illetőleg a vidéki településekről a fővárosba irányuló elvándorlást vetítik előre, amely sok esetben egyes települések elnéptelenedésével, előregeedésével jár. A kedvezőtlen folyamatok munkahelyteremtéssel, valamint a vidéki élet minőségének javításával korrigálhatók. A vidéki lét és különösen a falvak életének meghatározó tényezője a mezőgazdaság és az ahhoz kapcsolódó tevékenységek. Jelen tanulmány keretében a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódóan egy speciális együttműködési formát elemzünk, amely jelenségre a jogi szabályozásnak választ kell adnia, ami pedig a szociális farm. Vannak olyan modellek, amelyek esetében a jogi szabályozás alapján alakult ki valamilyen működési jelleg, de ezúttal a folyamatok sorrendje épp fordított: olyan jelenségről beszélhetünk, amely megjelent és működik, de a jogi szabályozása még szükséges ahhoz, hogy életképes modellként értékelhessük Magyarországon.

A szociálisfarm-rendszer bevezetése hozzájárul a többfunkciós mezőgazdasági modell megvalósításához. A mezőgazdasági tevékenység alkalmas az integráló hatás kiváltására; a vidéki térségekben dominánsan jelen van, és a foglalkoztatási lehetőségek alapját jelenti, amelynek speciális szegmense a hátrányos helyzetű személyek számára munkavégzési lehetőség megteremtése. A hátrányos helyzetű személyekkel foglalkozó szervezetek számára számos szempontból korlátozott a tevékenység végzése. Az új szociálisfarm-modell – a jogi szabályozás módosításával, illetőleg új jogi szabályozás bevezetésével – alkalmassá tehető arra, hogy a szociális szolgáltatást nyújtó személyek szabályozott és támogató környezetben tudják folytatni tevékenységüket.

¹ A cikkben ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-00011 számú „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

2. A mezőgazdaság multifunkcionális jellemzői

A kooperáció jelentése partnerség, együttműködés egy közös cél elérése érdekében, illetőleg közös fellépés érdekérvényesítés céljából. A kooperációnak többféle szintje és fajtája létezik. Megjelenik társadalmi és gazdasági téren egyaránt, amely területek sok esetben összekapcsolódnak, egymással kölcsönhatásban jelennek meg. A kooperációs célkitűzés meghatározó az egyes szintek és területek elhatárolásában. Ugyanakkor a célok megvalósításának tartalmi elemei sok esetben összetett kapcsolatrendszerrel mutatnak a kooperációs szintek és fajták között. Az közös bennük, hogy az egyes tevékenységi területeken meghatározott erőforrásokat mozgósítanak és kapcsolnak össze. A szociálisfarm-modellben a társadalmi és a gazdasági kooperáció különböző szintű formái jelennek meg, mint a társadalmi felelősségvállalás, a közös felelősség, a fenntartható mezőgazdaság, a környezettudatosság, a személyiségfejlesztés (kétség- és képességfejlesztés), az ismeretátadás, a gazdasági előnyök (termelés, feldolgozás, értékesítés, felhasználás, jövedelem/bevétel). A szociálisfarm-modellben ezek a kooperatív elemek jelennek meg a mezőgazdasági tevékenység keretei között. Álláspontom szerint az együttműködésnek az a formája teremti meg az integrációs kapcsolatrendszer alapját és működésének lényegét, amely az egyes területek közötti átjárást biztosítja.

A szociális inklúzió abban az értelemben jelenik meg, amely befogadást és elfogadást jelent a hátrányos helyzetű személyek esetében. Olyan együttműködést jelent, amely megpróbálja pozitív módon értelmezni és megoldani az esélyegyenlőségi axiómákon alapuló elveket, és olyan modelleket alakít ki, amelyek mind a piaci szereplők, mind az érintettek számára előnyösen megvalósítható tevékenységeket, programokat jelentenek (például támogatott foglalkoztatás).

A szociálisfarm-modellben a társadalmi és a gazdasági kooperáció különböző szintű formái jelennek meg.

A kölcsönhatás, együttműködés, kooperáció irányai a következők:

- társadalmi felelősségvállalás, közös felelősség,
- fenntartható mezőgazdaság,
- környezettudatosság,
- személyiségfejlesztés (kétség- és képességfejlesztés),
- ismeretátadás,
- gazdasági előnyök (termelés, feldolgozás, értékesítés, felhasználás, jövedelem/bevétel).

A modell két pillérré épül, egyrészt a mezőgazdasági tevékenységre, másrészt a támogató szolgáltatóra. Ezen a két pilléren keresztül kapcsolható össze a mezőgazdasági tevékenységet végzők (szociálisfarm-fenntartók) személyi köre, valamint a kiegészítő tevékenységet végzők (szociálisfarm-szolgáltatást igénybe vevők) személyi köre.

A közös agrárpolitikának (CAP, Common Agricultural Policy) az elmúlt évtizedek és a jelenkor kihívásaira tekintettel választ kellett adnia a fenntarthatóság, a mezőgazdaság többfunkciós felfogása, a közjavak és a gazdaságok diverzifikálása – többek között a vidéki

életminőség javítása – adta kérdésekre is.² Ezek a kérdések és az ezekre adandó válaszok mindenképpen felvetik a mezőgazdasági (alap)tevékenységnek, illetőleg a kiegészítő tevékenységnek, valamint az azon kívüli tevékenységnek a bővítését, a gazdaságon belüli (on-farm) és a gazdaságon kívüli (off-farm) vonatkozásban egyaránt.

Multifunkcionális mezőgazdaság alatt azt értjük, amikor a mezőgazdasági termelés a (gazdasági) alaptevékenységén túl az ökológiai és a társadalmi-gazdasági életképesség fenntartásához is hozzájárul, azokat magában foglalja. A szociálisfarm-rendszer bevezetése hozzájárul a többfunkciós mezőgazdasági modell megvalósításához. A mezőgazdasági tevékenység alkalmas az integráló hatás kiváltására; az a vidéki térségekben dominánsan jelen van, és a foglalkoztatási lehetőségek alapját jelenti, amelynek speciális szegmense a hátrányos helyzetű személyek munkavégzési lehetőségének megteremtése. A szociálisfarm-modell alkalmassá tehető arra a jogi szabályozás módosításával, illetőleg új jogi szabályozás bevezetésével, hogy a szociális szolgáltatást nyújtó személyek szabályozott és támogató környezetben tudják folytatni tevékenységüket.

A szociális farm egységes definíciójáról nem beszélhetünk. A magunk részéről a szociális farmot úgy határozzuk meg, mint a szociális szolidaritás elveinek megfelelően a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával, illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó, szemléletformáló, kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára.

Ezek a gondolatok elvezetnek bennünket a szociális mezőgazdaság kérdésköréhez. Ennek sem létezik egységes meghatározása. Az *Európai Gazdasági és Szociális Bizottság* 2012. decemberi *Szociális mezőgazdaság: „zöld gondozás”, szociális és egészségügyi politikák* című véleménye³ többek között a korábbi kutatások eredményeire támaszkodva fogalmaz meg következtetéseket és ajánlásokat. Megállapítja, hogy a szociális mezőgazdaság európai megjelenési formái közös jellemzőkkel is rendelkeznek, de a megközelítés, a más ágazatokhoz való kapcsolódás és a finanszírozás szempontjából különböznek. Közös jellemzőkként említik, hogy a szociális mezőgazdasági gyakorlatok szorosan kapcsolódnak a hagyományos vidéki gazdasági tevékenységekhez, és jelen vannak a mezőgazdasági üzemekben. Számos szociális farm biogazdaságként működik, jellemzők a nagy munkaerő-igényű tevékenységek, erőteljes a többfunkciós jelleg, a nyitottság a környező területek iránt, magas a diverzifikáció és a rugalmasság szintje.

A szociális mezőgazdaság négy fő területét különböztetik meg:

- rehabilitációs és terápiás tevékenységek,
- munkaerőpiaci és társadalmi integráció,
- pedagógiai tevékenységek,
- személyes ápolás.

Szükség van a szociális mezőgazdaság európai szintű definíciójának elfogadására. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság első lépésben a szociális mezőgazdaságot olyan tevékenységek összességéként határozza meg, amelyek – növényi és állati – mezőgazdasági

² ANDRÉKA T. (2010): Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában. In CSÁK Cs. szerk.: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Miskolc, Novotni Kiadó. 11.

³ Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2013.044.01.0044.01.HUN&toc=OJ:C:2013:044:TOC (A letöltés dátuma: 2015. 08. 21.)

forrásokat használnak fel vidéki vagy városkörnyéki övezetekben olyan szociális szolgáltatások létrehozására, mint a rehabilitáció, a terápia, a védett munkahelyek, az egész életen át tartó tanulás és a társadalmi integrációhoz hozzájáruló más tevékenységek. A bizottsági vélemény rámutat, hogy sem uniós, sem nemzeti szinten nem létezik szabályozási keret, nincsenek összehangolva a különböző szintű politikák, illetve az érintett intézmények. Csak néhány állam kivétel, ahol létezik ágazati szabályozás nemzeti vagy regionális szinten.

Mindezek alapján azonban megállapítható, hogy a szociálisfarm-modell cél- és esz- közrendszerében alkalmas szolgáltatási és intézményi kereteket nyújtani a szociális mezőgazdaság megvalósításához.

3. A szociális farmok működésének gyakorlata

A nemzetközi tapasztalatok alapján különböző elnevezéseket használnak az egyes országokban a szociális farm meghatározására. A nemzetközi példák alapján nem beszélhetünk egységes európai szabályozásról vagy gyakorlatról. Nagy-Britanniában a care farming mozgalom alulról építkezik, mivel az állam egyelőre még nem karolta fel a kezdeményezést. A care farmok ügyét a Care Farming UK csapata képviseli a szigetországban, amit a szociálisfarm-művelők (care farmers) és a kezdeményezéssel szimpatizálók működtetnek kis létszámú, fizetett stábbal és jóval jelentősebb mértékű önkéntes munkával. Nagy-Britannia tehát arra ad példát, hogy az állami szereplők bevonása nélkül hogyan indulhat el a civilek, gazdák, szakemberek közös akarásával a care farming ügyének elterjesztése. 2013-ban 180 care farm működött Nagy-Britanniában, elsősorban Angliában. A care farmok többsége növénytermesztéssel és állattartással egyaránt foglalkozó kisgazdaság, átlagos méretük 49 hektár. A szociálisfarm-szolgáltatást igénybe vevők köre általában a tanulási nehézségekkel, mentális problémákkal küzdők, autizmussal élők, iskolakerülő és motiválatlan fiatalok, alkohol- és drogproblémákkal küzdők.

Norvégiában a kormány, pontosabban a Mezőgazdasági Minisztérium felismerte a green care (zöld gondoskodás) szolgáltatások gazdasági potenciálját, ezek játsszák a főszerepet a folyamatok előremozdításában. Az országban a zöld gondoskodás kifejezés egyet jelent a farmokon nyújtott, személyre szabott, minőségbiztosított jólléti szolgáltatásokkal, amelyek magukban hordozzák a fejlődés és az életminőség-javítás lehetőségét. A zöldgondoskodás-szolgáltatások helyszíne lehet egy gazdaság, egy erdőgazdaság vagy egy kertészet. A fejlesztő tevékenységek minden esetben az adott helyszínen folyó munkához kötődnek. E szolgáltatások az alábbi területeken alkalmazhatók: oktatás (gyermek és ifjúsági alapprogramok); munka (munkanélküliek visszakapcsolása a munka világába); egészségügyi és szociális szolgáltatások; integrációs tevékenységek (menekültek, bevándorlók beilleszkedésének elősegítése); bűnmegelőzés. 2011-ben közel 1100 norvég gazdaság kínált fejlődési/gyógyulási lehetőséget. A zöldgondoskodás-szolgáltatást kínáló gazdaságok közel 40%-a két csoportra specializálódik: az iskolás osztályokra és a pszichés problémákkal küzdőkre. A norvég kormány tudatosan felkarolta, katalizálta a farmok ilyen jellegű profilbővítését. A 90-es évek elejétől folyó fejlesztés, hálózatépítés tapasztalatai alapján 2012-ben a Mezőgazdasági Minisztérium és a Regionális Fejlesztési Minisztérium a zöldgondoskodás-mozgalom képviselői bevonásával megalkotta a Nemzeti Zöld Gondoskodás Stratégiát.

Hollandiában az egészségügyi/szociális szektor és az agrárszektor egyaránt megértette a szociálisfarm-művelés előnyeit, a döntéshozók sem zárkóznak el a témától. A holland kutatói közösség a kezdeményezés mellé állt, itt készül a legtöbb kutatás a témában. A szociálisfarm-művelés a mezőgazdasági termelés és a szociális, egészségügyi szolgáltatások kombinációját jelenti itt. A farmok száma évről évre nő: 1998 és 2009 között 75-ről több mint 1000-re emelkedett. 2005-ben összesen 10 ezer kliens részesült szociális farmokon nyújtott szolgáltatásokban, ez farmonként átlagosan évi 73 ezer euró bevételt jelentett. A szociális farmok jellemzően nappali foglalkoztatóként, támogatott munkahelyként vagy lakóhelyként funkcionálnak a megváltozott munkaképességű emberek számára. Hollandiában a szociálisfarm-művelés az alábbi célcsoportok számára kínál gyógyulási/fejlődési lehetőséget: mentális problémákkal küzdők, drog- vagy alkoholfüggőségben szenvedők, tanulási nehézségekkel küzdők, idős emberek, gyerekek, motiválatlan, magatartási problémával küzdő fiatalok, tartósan munkanélküliek. A kutatások eredményei szerint a szociális farmon töltött időszak során fokozódik a farmsegítők önbecsülése, önbizalma, önállóbbakká, nyugodtabbakká válnak, és könnyedebben alakítanak ki kapcsolatot társaikkal. Életminőségük és közérzetük javul, miközben egyre inkább a társadalom hasznos tagjaiként tekintenek önmagukra.⁴

A német kezdeményezésű MAIE projekt (Multifunctional Agriculture in Europe – Social and Ecological Impacts on Organic Farms, azaz Többfunkciós Mezőgazdaság Európában – Társadalmi és Ökológiai Hatások Biogazdaságokban) az európai kezdeményezéseket fejlettségi osztályokba sorolta:⁵

- Úttörő (Pioneer) státus – Szlovénia, Csehország, Bulgária – ahol elindultak már szociálisfarm-kezdeményezések.
- Közepesen fejlett (Moderately developed) státus – Franciaország, Portugália, Finnország, Németország – ahol a szociális farmok száma és sokszínűsége fejlődik, felhasználói hálózatok alakulnak, de a politikai és finanszírozási háttér még nem biztosított.
- Jól fejlett (Well developed) státus – Olaszország, Hollandia – ahol az egészségügyi és szociális szektor felfedezte a szociális farmok terápiás, rehabilitációs, foglalkoztatási előnyeit, a gazdák számára a szolgáltatások nyújtása bevételt jelent, az együttműködési rendszerek fejlettek, és vannak elérhető támogatási források egyaránt.
- Hivatalosan elismert (Officially recognized) státus – Norvégia – ahol a kutatók, az érintettek és az egészségügyi, mezőgazdasági és foglalkoztatási miniszté-

⁴ Az 1990-es évek óta a világban számos hálózatot alakítottak ki, amelyek a megváltozott munkaképességű emberekkel foglalkozó szervezeteket igyekeznek összefogni. Kontinensünkön ezek közül a legfontosabb az Európai Fogyatékosügyi Szolgáltatók Szövetsége (European Association of Service Providers for Persons with Disabilities, EASPD). Jelenleg több mint tízezer tagja van a nemzeti ernyőszervezeteken keresztül, akik szolgáltatásokat nyújtanak a fogyatékos emberek számára. Kiemelkedő még a VATES Alapítvány, amely Finnországban működő ernyőszervezet. Olyan hálózatot működtet a hazájában, amely a speciális foglalkoztatási formákat alkalmazó munkaerőpiaci szereplőket fogja össze, illetve lobbitevékenységet folytat a rehabilitációs célú foglalkoztatásnak a jogrendszerben és a munkaerőpiacon való hangsúlyosabb megjelenítése érdekében.

⁵ Lásd www.maie-project.eu/ (A letöltés dátuma: 2015. 08. 12.)

riumok képviselői együttműködnek, valamint a szociális farmok elismertsége és finanszírozása biztosított.⁶

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012-es véleménye szerint az uniós intézményeknek, a regionális és nemzeti hatóságoknak ösztönözniük és támogatniuk kellene a szociális mezőgazdaságot. Ennek legfontosabb eszközei a kedvező jogi keretek megteremtése, kutatási programok indítása, egy EU-bizottsági struktúra létrehozása a témával kapcsolatban, valamint a forrásokhoz való hozzáférés biztosítása 2014–2020 időszakban.

4. A magyar szociálisfarm-modell

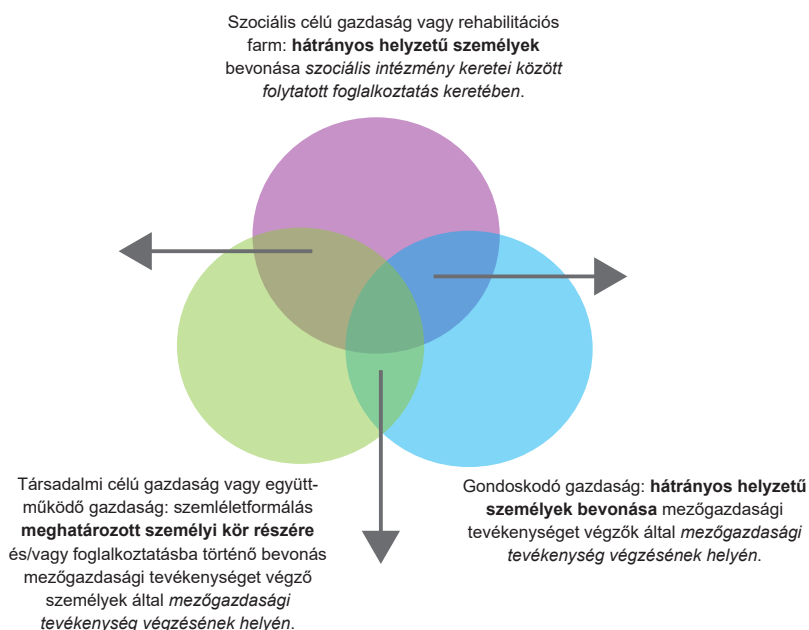
A szociális farmok kísérleti programja tízéves múltra tekint vissza Magyarországon. Az eddigi projektek elsősorban szociális és foglalkoztatáspolitikai források felhasználásával szerveződtek, különös tekintettel az aktív korú autizmussal élőkre fókuszálva, majd pedig később a megváltozott munkaképességűek csoportjára is. A mezőgazdaság elsődlegesen a terápiás környezeti keretek és az aktív tevékenység lehetőségének szerepét töltötte be. A gazdaságok fejlődésével azonban a mezőgazdasági termelés és értékesítés egyre fontosabb szerepet töltött be, mind a gazdasági, mind pedig a társadalmi fenntarthatóság szempontjai szerint. A valódi „majorsági” üzemelés indításával együtt megjelentek azok a jogi problémák, amelyek egyre inkább visszalépésre, alapkoncepciójuk felhagyására kényszerítették a szereplőket.

A szociális farm a mentális és fizikális jóllétet, illetve ismeretátadást elősegítő szolgáltatásokat nyújt a mezőgazdasági munkába történő bevonással. A szociális farmok kialakításának egyik lehetséges formája, hogy a segítő szervezetek keresnek a környéken működő földműveseket, akikhez rendszeresen, aktív tevékenységre „kiviszik” a hátrányos helyzetű célcsoport tagjait. A segítő szervezetek azonban maguk is létrehozhatnak mezőgazdasági egységeket. Az ilyen szociális farmok működtetéséhez azonban elengedhetetlen a segítő szervezetek által földműves (jogszámban előírt végzettségű) szakember alkalmazása.

A szociális farmok típusai:

- *Szociális célú gazdaság vagy rehabilitációs farm:* hátrányos helyzetű személyek bevonása szociális intézmény keretei között folytatott (mezőgazdasági) foglalkoztatás keretében.
- *Gondoskodó gazdaság:* hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.
- *Társadalmi célú gazdaság vagy együttműködő gazdaság:* szemléletformálás meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.

⁶ A Social Services in Multifunctional Farms (SoFar, azaz Társadalmi szolgáltatások többfunkciós gazdaságokban) projekt összegzése szerint Belgiumban 308, Franciaországban 2100, Németországban 220, Írországban 106, Olaszországban 675, Hollandiában 839, Szlovéniában 15 szociális farm működik.

1. ábra

A szociális farmok típusai

Forrás: a szerző szerkesztése

A szociális farm különböző modelljeit vázolhatjuk. Alapvetően három típust mutattunk be az 1. ábrán. Az egyes típusok a tevékenységet végzők, illetőleg a tevékenység végzésének a helye szerint különíthetők el. A tevékenységet végzők a hátrányos helyzetű személyek (tág értelemben például alacsony végzettségűek, romák, megváltozott munkaképességűek, fogyatékosok), illetőleg a társadalmi szemléletformálás esetén a tanulók, diákok körébe tartoznak, akik a mezőgazdasági tevékenységet végző személyek irányításával azok munkájába bekapcsolódva végzik a kisegítő tevékenységüket. A tevékenység végzésének helye szerint megkülönböztethetünk olyan jellegű szociális farmot, amely esetében a hátrányos helyzetű személyt ellátó szervezet tevékenységének végzése helyén történik a munkavégzés, illetőleg a foglalkoztatás (ez különösen abban az esetben valósulhat meg, ha az adott szervezet, személy mezőgazdasági tevékenységet is folytat). A munkavégzés helyszíne más esetben lehet a mezőgazdasági tevékenységet főfoglalkozás keretében végző szervezet, személy mezőgazdasági tevékenységének végzésének a helye (farm, mezőgazdasági üzem).

Látható – az 1. ábrára utalva –, hogy az egyes típusok között átfedés figyelhető meg a személyi kör és a tevékenység végzésének helye tekintetében, amely átfedések teremtik meg a koherenciát az egyes típusok között, és teszik egységessé és egységesen kezelhetővé a szociálisfarm-rendszert.

A modell két pillérré épül, egyrészt a mezőgazdasági tevékenységre, másrészt a támogató szolgálatra. Ezen a két pilléren keresztül kapcsolható össze a szociálisfarm-szolgáltatást nyújtók (szociálisfarm-fenntartók) személyi köre, illetőleg a szociálisfarm-szolgáltatást

igénybe vevők személyi köre. A szociálisfarm-szolgáltatást nyújtók (szociálisfarm-fenntartók) személyi körét két alapvető kategória szerint lehet meghatározni:

- szociálisfarm-gazdaság: olyan mezőgazdasági tevékenységet végző gazdálkodó szervezet, amely aktív tevékenység végzésére fogad hátrányos helyzetűeket, és/vagy oktatási/nevelési célból fogad gyermekeket, tanulókat. A mezőgazdasági tevékenységet végzők alatt különböző szervezeti formában működő mezőgazdasági tevékenységből árbevételt elérő vállalkozási formát értünk.
- Szociálisfarm-közösség: olyan szociális szolgáltatók, amelyek (saját) hátrányos helyzetű célcsoportjukat bevonva maguk végeznek mezőgazdasági termelő/szolgáltató és értékesítő tevékenységet.

Mindkét esetben definiálni kell a szociálisfarm-szolgáltatást, amely egyrészt jelenti a hátrányos helyzetű személyek részére a mezőgazdasági tevékenységek végzése feltételeinek a biztosítását, illetőleg a mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységek végzése körében a termelés, feldolgozás, értékesítés, mezőgazdasági szolgáltatás nyújtását, másrészt jelenti a gyermekek/tanulók részére a gyakorlati (környezettudatos) mezőgazdasági ismeretek átadását.⁷

A modell működése szempontjából központi elem a mezőgazdasági tevékenység értelmezése. Ez jelenti mind a szolgáltatást nyújtók, mind pedig az igénybe vevők tekintetében a foglalkoztatási jogviszony alapját, ez mutat rá a munkavégzés ágazati irányára.

A szociális farm nem jelenik meg önálló szervezeti formaként, bármely szervezeti formában működtethető. A „szociális farm” címet azok a szervezetek viselhetik, illetőleg azok tekinthetők szociális farmnak, amelyek működésében a szociális farm jellemzői megtalálhatók. Az más kérdés, hogy a „szociális farm” elnevezést milyen eljárási formában és kinek a jóváhagyásával, döntésével lehet megszerezni. Az azonban fontos, hogy mindenképpen ellenőrzött eljárási rendben kerüljön sor a minősítés megszerzéséhez. Különösen fontos ez akkor, ha a szociálisfarm-modellhez pénzügyi (támogatási, adózási stb.) kedvezményeket, előnyöket kívánunk rendelni.⁸

A szociális farm tehát nem egy új szervezeti, hanem egy összetett (mező)gazdálkodási forma. Keretei között a tevékenységorientációra kell koncentrálni. Ebben a tevékenységi formában megjelenik az ökológiai elem, valamint a társadalmi felelősségvállalási elem is egyben. Ez jelenti a szociálisfarm-szolgáltatás rendszerét.

A szociális farmok fejlesztése, számuk növelésének hosszú távú célja a vidéki környezet vonzóvá tétele, a passzív ellátásban lévő hátrányos helyzetűek bevonása és az aktív, munkaalapú jövőkép széles körű elterjesztése is. Jövőképünk alapján a farmok hálózatának bővülése hozzájárulhat többek között a vidék megtartó erejének növeléséhez, a hátrányos

⁷ 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról, 5. § 14. és 18. pont.

⁸ Lásd bővebben: NAGY Z. (2010): A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai. In CSÁK Cs. szerk.: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Miskolc, Novotni Kiadó. 187–197., OLAJOS I. (2002): A 2002. február 22-én hatályba lépő termőföld adásvételéhez kapcsolódó elővásárlási és elő-haszonbérleti jog gyakorlásáról. *Napi Jogász*, 2002/4. 7–12., OLAJOS I. (2002): A termőföldről szóló törvény változásai a kormányváltozások következtében. Gazdasági eredményesség és politikai öncélúság. *Cég és Jog*, 2002/10. 13–17., OLAJOS I. – PRUGBERGER T. (2002): A termőföldbirtoklás, hasznosítás és forgalmazás a családi gazdaság elősegítésének új jogi szabályozása tükrében. *Magyar Jog*, 2002/május, 286–295., BOBVS P. (2004): A termőföldre vonatkozó elővásárlási jog szabályozása. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*. Tomus: LXVI. Fasc. 3. 5., CSÁK Cs. – HORNYÁK Zs. (2014): A földforgalmi törvény szabályaiba ütköző mezőgazdasági földekkel kapcsolatos szerződések jogkövetkezmenyei. *Őstermelő*, 2014/2. 10–11.

helyzetűek életminőség-javításához, munkahelyeket teremthet, fejlesztheti a társadalmi integrációt a gyakorlatban.

A szociális farmok működésének értékelése három főbb megközelítéssel történhet: a célcsoportokra, továbbá a gazdákra gyakorolt hatások szemszögéből, illetve a gazdálkodást mint üzleti tevékenységet értékelve. Az értékelés típusai: ellátási szükségletek feltárása, folyamatértékelés, eredményértékelés, klienselégedettség, a gazdák elégedettsége, gazdasági értékelés, költségvizsgálat, költséghatékonyosság, költséghasznosság, költség-haszon vizsgálat.

A szociális farmok számának bővülése, fejlesztésük a következő eredményekkel járhat:

- nő a vidék megtartó ereje,
- nő a gazdák megbecsülése,
- a hátrányos helyzetűek életminősége nő,
- a munkanélküliség csökken (a szociális farmok országos kiterjesztése akár több ezer fős nagyságrendben is generálhat munkahelyteremtést),
- jelentősen fejlődik a szociális, illetve a zöld gazdaság,
- bővülnek a szociális, gyermekvédelmi és egészségügyi szolgáltatók, intézményfenntartók rehabilitációt és foglalkoztatást biztosító lehetőségei,
- a környezeti szempontok érvényesülése számos területen erősödik, nő a hazai termékek megbecsülése,
- a természet iránti elkötelezettség szélesedik,
- jelentősen fejlődik a társadalmi integráció a gyakorlatban,
- a gazdák új bevételi forrásai, növekvő gazdasági stabilitása végső soron hozzájárulhat a vidék élhetőségének erősítéséhez (különösen, ha jövedelmük nagyobb részét a helyi gazdaságban költik el),
- azzal, hogy a gazdaságban nyilvánosan elérhető teret hozunk létre, a vidéki táj nyitottabbá válik, a közösség figyelme újra a földművelés felé fordulhat, csökkenhet a helyi földalap külső tulajdonosoknak való értékesítése,
- a vidéki munkalehetőségek száma nőhet egyfelől azáltal, hogy a szociális farm működtetésének lehetősége életben tarthat kisebb gazdaságokat (ellensúlyozva a vidék elnéptelenedését),
- amennyiben a szociális farmok biotermelést vagy egyéb környezetbarát földművelést folytatnak, úgy csökkenhet a környezet és a természet terhelése. Ismeretes, hogy a biogazdaságok segítik a biológiai sokféleség megőrzését: alacsonyabb a talaj-, víz- és légszennyezésük, mint a hasonló méretű konvencionális farmoké.

A farm létrehozásához mezőgazdasági szaktudásra, tapasztalatra van szükség. Az alábbiakban a működtetés technikai kivitelezése szempontjából különítünk el két lehetőséget. A szociális farmok kialakításának egyik lehetséges formája, hogy a segítő szervezetek keresnek a környéken működő földműveseket, akikhez rendszeresen (akár napi jelleggel), aktív tevékenységre „kiviszik” a hátrányos helyzetű célcsoport tagjait. Így a segítő szervezeteknek nem szükséges mezőgazdasági környezetet létrehozniuk, és annak fenntartásához nem szükséges mezőgazdasági szakembert alkalmazniuk. Ugyanakkor egy másik lehetőség szerint a segítő szervezetek maguk is létrehozhatnak mezőgazdasági egységeket, ahol a saját hátrányos helyzetű célcsoport tagjainak bevonása sokkal intenzívebb. Az így kialakuló szociális farmok fenntartható és szakmailag megalapozott működtetéséhez

azonban elengedhetetlen lehet a segítő szervezetek által földműves (jogszabályban előírt végzettségű) szakember alkalmazása.

A szociális farm komplex modelljének megvalósításához a jogi keretek Magyarországon jelenleg nem adóttak. A jogi szabályozás fejlesztési irányát alapvetően két aspektusból közelíthetjük meg: agrárgazdasági tevékenységek végzése, szociálisfarm-modell elismertetési folyamata.

Ami az első aspektust érinti, meg kell jegyeznünk, hogy a tevékenység összetett (szociális ellátás, foglalkoztatás, oktatás, vállalkozási tevékenység stb.): több hátrányos helyzetű csoporttal foglalkozhat a fenntartó, de nem egységként (farmként), csak több szolgáltatás mozaikjaként működhet. A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (földforgalmi törvény) jelenleg csak meghatározott szervezetek számára teszi lehetővé a földtulajdonlást, illetőleg a földhasználatot. A szociális farmok különböző szervezeti keretek között működnek (például szociális ellátást nyújtó szervezetek), amelyek nem felelnek meg a földhasználati jogosultság feltételeinek. A helyzet rendezéséhez a földforgalmi törvény mezőgazdasági kiegészítő tevékenység meghatározásának módosítását kellene kezdeményezni: e fogalomkörbe be kellene emelni a szociálisfarm-szolgáltatást is. Ezzel a szociálisfarm-művelés mezőgazdasági tevékenységnek minősülne, a szociális farm mezőgazdasági termelőszervezeti státuszt kaphatna, egységként működhetne, és agrártámogatásokra is jogosult lehetne. Annak érdekében, hogy a kisléptékű termelés lendületet vehessen, más, többi kapcsolódó jogszabály módosítására is szükség van (mint például az értékesítés, a piacra jutás feltételeinek átalakítása). A kormányzat felismerte a szociálisfarm-modell jelentőségét, és jelen pillanatban aktív kezdeményezések vannak a jogszabályi környezet megváltoztatására vonatkozóan. A helyzet rendezését ugyanakkor nehezíti, hogy a földforgalmi törvény sarkalatos törvény, amely kétharmados parlamenti többséggel módosítható. Ennek ellenére meg kell találni azt a lehetőséget, amely a szociális farm mint tevékenységi forma működési kereteit könnyíti.

A szociális farm számára kedvező jogszabályi környezet létrehozásának elsődleges célja egy új gazdaságnövelő eszközrendszer kialakítása, amely tevékenységbővítéssel egyaránt kedvez a meglévő gazdálkodóknak, valamint a hátrányos helyzetű célcsoportokat segítő, őket ellátó, egyéb társadalmi alaptevékenységet végző, de gazdálkodást tervező szervezeteknek. Cél a vidéki környezet vonzóvá tétele, a passzív ellátásban lévő hátrányos helyzetűek bevonása és az aktív, munkaalapú jövőkép széles körű elterjesztése is. Társadalmi szempontból a rehabilitációs cél mellett kiemelkedik a közösség önfenntartó képességének fejlesztése. A szociális farmok koncepciójának beemelése a szakmapolitikákba közvetlen pozitív hatást fejthet ki a gazdasági, szociális, vidékfejlesztési, foglalkoztatási, egészségügyi, rehabilitációs és társadalmi területeken egyaránt.⁹

⁹ A szakterület egyik kulcsfontosságú jogszabálya a Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.), az ügynevezett általános csoportmentességi rendelet. Célja, hogy meghatározza azokat a támogatási területeket, ahol a vonatkozó keretszabályokat betartva a tagállamok a Bizottság előzetes jóváhagyása nélkül is jogosultak állami támogatás nyújtására. Az Európai Bizottság 2014. május 21-én fogadta el az új általános csoportmentességi rendeletet. A rendeletben meghatározott területek közé tartozik, és így támogatható a hátrányos helyzetű munkavállaló, a megváltozott munkaképességű munkavállaló és a súlyosan hátrányos helyzetű munkavállaló is. A támogatást akkor lehet mentesíteni az előzetes bejelentési kötelezettség alól, ha valószínűsíthető, hogy segíti e munkavállalói csoportok munkaerőpiacra történő belépését, újbóli bekerülését, illetve a munkaerőpiacon maradását. Pontosan lehatárolt az elszámolható költségek köre is. A szociális farmokon folytatott tevékenység, amennyiben a meghatározott körbe tartozó személyekkel folytatott tevékenységeket érinti, jogosult lehet a foglalkoztatási támogatásokra.

5. Összegzés

A jövőkép – a jogszabályi feltételek kedvezővé tétele mellett – a működés jogi jellegének garanciáiban rejlik, álláspontom szerint. Ez azt jelenti, hogy meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy a szociálisfarm-modell elismertté váljon. Tekintettel arra, hogy nem egy szervezeti formáról van szó (mint például szociális szövetkezet esetében, amellyel a szerencsétlenül választott elnevezés miatt gyakran összetévesztik a szociális farm fogalmát), meg kell jegyezni, hogy a szociális farm esetében egy tevékenységi formáról beszélünk, amely különböző szervezeti keretek között működő tevékenységet takar. Ezért szükséges ennek a tevékenységi formának az elismerése, azaz egy állami elismerés keretében történő megerősítése. Az elismerés folyamatának szabályozása elképzelhetőnek tűnik olyan keretek között, mint például a mezőgazdasági integrátori szervezetek esetében a termelői szervezetek állami elismerésének folyamata. Természetesen ehhez meg kell határozni azokat a kritériumokat és feltételeket, amelyek teljesítése esetén valaki megkaphatja a „szociális farm” státuszt. A jogalkotási folyamatok eredményét izgalommal várjuk. Mára a szociális farm logóját kialakították, amelynek védjegyzetési eljárása folyamatban van. Ez az első lépés a szociális farmok átlátható és kézzelfogható, transzparens megjelenése terén. Ez egyben azt is jelenti, hogy a kutatás és jogtudományi elemzés még tovább folytatódik, ez a folyamat még nem zárult le.

Felhasznált irodalom

- ANDRÉKA T. (2010): Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában. In CSÁK Cs. szerk.: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Miskolc, Novotni Kiadó.
- BOBVOS P. (2004): A termőföldre vonatkozó elővásárlási jog szabályozása. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*. Tom. LXVI. Fasc. 3. 5.
- CSÁK Cs. – HORNYÁK Zs. (2014): A földforgalmi törvény szabályaiba ütköző mezőgazdasági földekkel kapcsolatos szerződések jogkövetkezményei. *Őstermelő*, 2014/2. 10–11.
- NAGY Z. (2010): A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai. In CSÁK Cs. szerk.: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Miskolc, Novotni Kiadó. 187–197.
- OLAJOS I. – PRUGBERGER T. (2002): A termőföldbirtoklás, hasznosítás és forgalmazás a családi gazdaság elősegítésének új jogi szabályozása tükrében. *Magyar Jog*, 2002/május, 286–295.
- OLAJOS I. (2002): A 2002. február 22-én hatályba lépő termőföld adásvételéhez kapcsolódó elővásárlási és elő-haszonbérleti jog gyakorlásáról. *Napi Jogász*, 2002/4. 7–12.
- OLAJOS I. (2002): A termőföldről szóló törvény változásai a kormányváltások következtében. Gazdasági eredményesség és politikai öncélúság. *Cég és Jog*, 2002/10. 13–17.